

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-40>

УДК 311.21:331.56(57)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

CURRENT PROBLEMS, CURRENT TRENDS AND MAIN DIRECTIONS OF OVERCOMING UNEMPLOYMENT IN UKRAINE

Грідін Олександр Володимирович
кандидат економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7236-2954>

Hridin Oleksandr
State Biotechnological University

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем, тенденцій та основних напрямів подолання безробіття в Україні. Окреслені базові причини, а також узагальнені позитивні і негативні аспекти зростання рівня безробіття. Здійснено комплексний аналіз динаміки робочої сили та рівня безробіття за ряд останніх років. Встановлено, що складна ситуація на ринку праці України, обумовлена значними трансформаційними змінами у соціально-економічній та суспільно-політичній сферах значно погіршилась і стала майже критичною внаслідок повномасштабних воєнних дій. Здійснено аналіз чисельності безробітного населення за основними причинами незайнятості та тривалістю пошуку роботи. Проведено оцінку стану та динаміки попиту та пропозиції робочої сили в Україні. Розроблено механізм забезпечення зайнятості населення в державі. Узагальнені основні причини високого рівня безробіття в країні. Запропоновані невідкладні заходи, спрямовані на підвищення рівня зайнятості, що дозволять суттєво покращити загальну ситуацію і сприятиме поліпшенню як економічного, так і соціального рівнів розвитку суспільства.

Ключові слова: безробіття, зайнятість, робоча сила, ринок праці, економічно активне населення, міграція населення, соціальний захист.

The article is devoted to the study of current problems, trends and main directions of overcoming unemployment in Ukraine. The basic reasons are outlined, as well as the positive and negative aspects of the increase in the unemployment rate are summarized. It is established that full-scale military actions combined with the global economic crisis and the consequences of the pandemic, so far, lead to a significant deterioration in the social situation and contribute to the deepening of the long-term economic crisis in the country. The result of the destabilization of the economy is a significant decline in innovation and investment attractiveness, a decrease in the level of production, the level and quality of life of the population, a significant increase in inflationary processes and the unemployment rate. A comprehensive analysis of the dynamics of the labor force and the unemployment rate over a number of recent years is carried out. It is established that the difficult situation on the labor market of Ukraine, which was caused by significant transformational changes in the socio-economic and socio-political spheres, has significantly worsened and become almost critical as a result of full-scale military operations. It is determined that the unemployment rate that existed in the country before the start of large-scale military operations remained relatively stable with slight fluctuations over the years, but the military situation has a very negative impact on these processes. The analysis of the number of unemployed people based on the main reasons for unemployment and the duration of job search is carried out. It is established that for a significant part of the working – age population, working abroad is an opportunity to unlock their own potential, gain new modern competencies, achieve career growth, and gain a certain social experience. The assessment of the state and dynamics of labor supply and demand in Ukraine is carried out. A mechanism for ensuring employment in Ukraine has been developed. It is proved that it is the tools of active influence on employment that have a higher level of both economic and social efficiency. The main reasons for the high unemployment rate in Ukraine are summarized. Urgent measures aimed at increasing the level of employment are proposed, which should be addressed comprehensively and systematically, which will significantly improve the overall situation and contribute to improving both the economic and social levels of development of society.

Keywords: unemployment, employment, labor force, labor market, economically active Population, Population migration, social protection.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як явище, безробіття на сьогодні, є однією з основних соціально-економічних проблем, яке, без сумніву, суттєво гальмує розвиток економіки будь-якої країни, зокрема й української. Воно носить всеохоплюючий характер, що призводить до суспільно-політичної напруженості, викликає соціальну нестабільність, внаслідок погіршення рівня та якості життя населення й, у відповідності із цим, потребує здійснення відповідного комплексу заходів щодо його мінімізації. На даний час ринок праці в Україні, унаслідок як суб'єктивних, так і цілком об'єктивних причин, є вкрай розбалансованим, відбувається постійне скорочення кількості робочих місць унаслідок спаду виробництва в основних секторах національної економіки, посилюється дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці, а на поточну ситуацію визначальний вплив негативного характеру здійснюють широкомасштабні військові дії [6, с. 119–120]. Це призводить до зупинки проєктів, руйнування матеріальної бази, виробничої та транспортної інфраструктури, спричиняє масову міграцію населення тощо. Отже безробіття в Україні поступово прямує до критичного рівня і сьогодні вже перетворилося на реальну загрозу економічній безпеці держави. Саме тому вказана проблема набуває виняткової актуальності і потребує глибокого наукового аналізу та вироблення на цій основі науково-практичних рекомендацій, які можна буде використовувати для розроблення й реалізації ефективної соціально-економічної політики, спрямованої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни і зменшення рівня безробіття до мінімального соціально-допустимого рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення рівня зайнятості та подолання безробіття як явища в Україні знаходиться в сфері уваги багатьох вітчизняних вчених. Зокрема цій проблематиці присвячені праці: Болотіної Є.В., Головченко М.Ф., Головченко О.М., Мартиненко А.К., Машики Ю.В., Резнік Н.П., Чаленко В.П., Швеця О.В. та багатьох інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, не зважаючи на велику кількість ґрунтовних досліджень та враховуючи вкрай складну військову ситуацію в нашій державі, окреслена проблематика, наразі, набуває особливого значення та потребує детального вивчення аспектів, основних причин зростання та виявлення динаміки рівня безробіття в країні.

Формулювання цілей статті. Основні цілі статті полягають у наступному: здійснення комплексного аналізу динаміки робочої сили та рівня безробіття; встановлення чисельності безробітного населення за основними причинами незайнятості та тривалістю пошуку роботи; вивчення стану та динаміки попиту та пропозиції робочої сили в Україні; встановлення основних причин, а також позитивних та негативних аспектів зростання безробіття в Україні; окреслення невідкладних заходів, спрямованих на підвищення рівня зайнятості у державі; розробка дієвого механізму забезпечення зайнятості населення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безробіття – це надскладне і, у певних масштабах, неминуче соціально-економічне явище будь-якого суспільства, за якого активна працездатна частина населення не у змозі знайти прийнятну, відповідно до свого потенціалу, роботу, що відповідає б його професійно-кваліфікаційному рівню та вимогам. Це зумовлено, головним чином, переважанням пропозиції робочої сили над її попитом на ринку праці, тобто відбувається збільшення резервного запасу праці, який стає абсолютно надлишковим щодо ефективності людського капіталу. Попри те, що країни світового співтовариства докладають значних зусиль для подолання безробіття як явища, проте жодній із них ще не вдавалося ліквідувати його у повному обсязі. Рівень безробіття – це показник, що визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення або у цілому країни, або певного регіону, або окремої соціальної групи та вимірюється у відсотках [3, с. 58–59]. Стан безробіття базується на трьох основних критеріях, що мають бути представлені одночасно: відсутність будь-якої оплачуваної роботи впродовж визначеного періоду; бажання і здатність людини працювати; здійснення людиною необхідних конкретних, чітко визначених кроків для пошуку роботи [7, с. 260–261]. Виділяють наступні форми безробіття: структурне, що з'являється в країні під впливом будь-яких структурних змін або зрушень в економіці, коли виникає попит на нові професії, що раніше не існували, або їх пропозиція не відповідає зростаючому попиту; фрикційне, пов'язане з пошуком або очікуванням роботи, тобто відсутністю роботи в короткостроковому інтервалі часу; приховане, тобто неповна зайнятість населення; сезонне, обумовлене сезонним характером деяких видів діяльності (сільське господарство, курортний бізнес тощо) [3, с. 58–59; 5, с. 106].

На сьогодні Україна перебуває у нестабільній суспільно-політичній ситуації, що чітко позначається на соціально-економічних аспектах життєдіяльності усієї країни та її регіонів. Слід зазначити, що ведення повномасштабних воєнних дій призводить до погіршення соціальної ситуації в країні та поглиблення довготривалої економічної кризи, яка, зі свого боку, відбивається на дисбалансі усіх соціально-економічних показників. Результатом дестабілізації є значний спад інноваційно-інвестиційної привабливості, зниження рівня виробництва, рівня та якості життя населення регіонів, значне зростання інфляційних процесів та безробіття [9, с. 18–19].

Необхідно зазначити, що безробіття – це проблема макроекономічного рівня, зумовлена впливом низки чинників, основними з яких є наступні [1, с. 183; 9, с. 19–20]: наявні структурні зрушення в економіці; значні прогалини у законодавстві про працю; неадекватний до існуючої ситуації рівень програми зайнятості; постійне погіршення демографічної ситуації, що призводить до зниження чисельності та складу робочої сили; низька внутрішня мобільність наявної робочої сили; загальне уповільнення темпів розвитку національної економіки; негативна динаміка та дисбаланс цін на базові фактори виробництва; недостатній рівень сукупного платоспроможного попиту населення; неухильне посилення інфляційних процесів, що сприяє зменшенню

капіталовкладень, скороченню реальних доходів населення, збільшуючи пропозицію й, одночасно, зменшуючи попит на робочу силу; значні сезонні коливання обсягів виробництва деяких видів товарів та послуг; низький розвиток науково-технічного прогресу; низький рівень професійного навчання та підвищення кваліфікації; наявність певних дискримінаційних проявів на ринку праці тощо. Вплив сукупності зазначених чинників вимагає застосування від держави комплексного та системного підходу до вирішення проблеми зайнятості.

Зауважимо, що безробіття призводить до певних негативних соціально-економічних наслідків та підвищує рівень соціальної напруги у суспільстві, впливає на зниження рівня життя населення та професійної кваліфікації. Не менш важливим наслідком безробіття є трудова міграція населення, а особливо висококваліфікованих фахівців – найкращої робочої сили. Міграція досягла нині в Україні значних масштабів та становить суттєву загрозу для сучасного і майбутнього українського суспільства, оскільки це не лише знижує людський потенціал населення регіонів, а й негативно впливає на конкурентоспроможність економіки країни загалом [9, с. 21].

Безперечно, безробіття як соціально-економічне явище присутнє у кожній країні, оскільки має не лише негативні, а й суттєві позитивні аспекти, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Позитивні та негативні аспекти зростання рівня безробіття в Україні

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Посилення конкуренції на ринку праці	Погіршення матеріального становища і, як наслідок, життєвого рівня безробітного населення
Активізація зусиль, спрямованих на підвищення інтенсивності, продуктивності праці, покращення її якості	Посилення навантаження на бюджетну сферу, внаслідок необхідності виділення додаткових асигнувань на підтримку безробітних
Підвищення соціальної цінності робочого місця	Скорочення податкових надходжень
Зростання соціальної значимості самої праці	Скорочення обсягу виробництва валового внутрішнього продукту
Стимулювання індивідуальної підприємницької діяльності, у тому числі в перспективних сферах економіки	Посилення соціальної напруги у суспільстві і, як наслідок, погіршення криміногенної ситуації
Активізація реформування окремих сфер діяльності, з метою зниження рівня безробіття	Поглиблення проблеми соціальної нерівності
Формування сприятливого інвестиційного клімату для створення нових робочих місць	Зниження трудової активності
Необхідність оволодіння новими компетенціями тимчасово безробітними особами, що сприяє загальному підвищенню рівня освіти у суспільстві	Посилення трудової міграції населення як в межах, так і за межі країни

Джерело: розраховано автором на основі даних [1; 7; 13]

Згідно із методологією Міжнародної організації праці (МОП), безробітними є особи (зареєстровані, а також офіційно незареєстровані у Державній службі зайнятості України), які мають одночасно відповідати трьом базовим критеріям, а саме: 1) не мають на даний час офіційної роботи; 2) наполегливо шукали роботу або намагалися започаткувати власну діяльність; 3) протягом двох тижнів мали можливість приступити до виконання певної роботи, включаючи роботу на дому з оплатою або підтримкою доходу [9, с. 19–20]. У відповідності до цієї ж методології, людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів не мала роботи, шукала роботу й була готова стати до роботи [3, с. 60]. Рівень безробіття в Україні (за методологією МОП) зростає, однак існуючий темп зростання не відображає реальної ситуації з огляду на об'єктивні проблеми щодо статистики безробіття в Україні, які не дають змоги оцінювати реалії безробіття, оскільки: неможливо врахувати осіб, які втратили «надію на працю» і не стоять на обліку в службі зайнятості; статистика не враховує часткову зайнятість, оскільки тих, хто примусово перебуває у відпустках з ініціативи керівництва, вважають зайнятими; наявна недостовірна інформація з боку безробітних; значна кількість працівників працюють без офіційного оформлення, тому майже неможливо перевірити тих, хто отримує виплати по безробіттю та, при цьому, задіяний у тіньовому секторі національної економіки [1, с. 185; 13, с. 51–52].

Відзначимо, що, наразі, в Україні спостерігається тенденція невідповідності кількості безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості, кількості найнятих робітників, які скористалися послугами служби. Болючою також є проблема високої частки безробітних з вищою освітою, а останні декілька років погіршилася ситуація із зайнятістю молоді, частка якої у загальній кількості безробітних досягла позначки у 30% [13, с. 51–52]. Вагомий внесок до формування безробіття здійснює прихована його форма, тобто небажання чи неможливість значної частини безробітних осіб працездатного віку зареєструватися в службах зайнятості. Таким чином, до початку повномасштабних воєнних дій в Україні рівень безробіття становив 7,4% і знаходився на приблизно одному рівні з більшістю країн ЄС. У той же час, рівень зареєстрованого безробіття фіксувався на позначці лише у 2,1%. [7, с. 262–263].

Не можна залишати поза увагою й негативний вплив пандемії коронавірусу на ринок

праці. Так, за даними МОП наслідки пандемії, цілком ймовірно, у підсумку призведуть до скорочення більш ніж 25 млн робочих місць у світі, що гірше за вплив світової фінансової кризи 2008–2009 років, коли чисельність безробітних у світі збільшилась на 22 млн осіб. Український ринок праці вже відчув на собі ці негативні наслідки, що спричинило зростання безробіття і зменшення рівня заробітної плати [3, с. 60].

Досліджуючи динаміку робочої сили в Україні за період з 2018 по 2020 роки відзначимо, що спостерігається поступове її скорочення. Так за даними Державної служби статистики України [11–12] та Міністерства Фінансів України [10], якщо у 2018 році чисельність робочої сили у віці 15-70 років становила 17939,5 тис. осіб, то у 2020 році вона знизилась на 2% до позначки у 17589,5 тис. осіб або на 350,0 тис. осіб. При цьому скорочення робочої сили у працездатному віці було ще більш суттєвим і становило 278,4 тис. осіб або близько 2,2%. Відмітимо, що скорочення чисельності робочої сили суттєво не поліпшило ситуацію із зайнятістю населення в країні. Так, чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років з 2018 року скоротилась на 2,7%, а у працездатному віці на 3,0%. В абсолютних одиницях виміру скорочення становило 455,6 тис. осіб та 474,1 тис. осіб відповідно. Зазначимо, що також спостерігається негативна динаміка щодо скорочення рівня зайнятості населення на 0,9 в.п. у віці 15-70 років та на 0,5 в.п. у працездатному віці до усього населення країни. У той же час, враховуючи негативну динаміку робочої сили та рівня зайнятості, відмітимо зростання абсолютної чисельності безробітних й рівня безробіття населення. При цьому статистичні дані не враховують так зване приховане безробіття, частка якого вельми відчутна, оскільки чисельність безробітних, що офіційно незареєстровані в Україні є співставною із тими, хто зареєстрований. Так, чисельність безробітних 2019 року у порівнянні з 2018 роком як у віці 15-70 років, так й у працездатному віці хоча й скоротилась відповідно на 90,9 тис. осіб та 90,7 тис. осіб, таку динаміку, на жаль, зберегти у 2020 році не вдалось. Безробітних 2020-го року у віці 15-70 років стало 1674,2 тис. осіб, а у працездатному віці – 1673,3 тис. осіб, що в обох випадках більше на 6,1% у порівнянні з 2018 роком. Аналізуючи ситуацію з динамікою безробіття за регіонами нашої країни, відзначимо, що за останні 16 років у період з 2005-го по 2020 роки спостерігались подекуди суттєві коливання рівня

безробіття, пов'язані, головним чином, зі зміною економічної ситуації як у цілому в державі, так і в окремих регіонах. Відзначимо, що внаслідок нерівномірної щільності населення країни стан та динаміку безробіття у тому чи іншому регіоні варто оцінювати враховуючи чисельність робочої сили. Так, у 2005 році найбільший відсоток безробітних до чисельності робочої сили у віці 15-70 років був у Житомирській, Черкаській та Чернівецькій областях – 9,8%, дещо нижчий показник у Рівненській (9,7%), у Миколаївській області (9,3%), у Тернопільській (9,1%). І це при тому, що середній показник по країні становив того року 7,2%. Тобто у 16 областях даний показник був вищим ніж середній по країні. Одними з найнижчих були показники у м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Харківській областях. За ці роки ситуація значно погіршилась. Середній показник по країні зріс до 9,5% і лише у 9 з 24 областей він є нижчим: у Дніпропетровській області – 8,6% або 129,0 тис. осіб; у Івано-Франківській області – 8,4% або 50,5 тис. осіб; у Київській області – 6,9% або 55,9 тис. осіб; у м. Києві – 6,8% або 98,7 тис. осіб; у Львівській області – 7,6% або 84,9 тис. осіб; в Одеській області – 7,1% або 75,9 тис. осіб тощо. Найвищий відсоток з поміж регіонів України у 2020 році було зафіксовано у Донецькій та Луганській областях – 14,9% та 15,4% відповідно. Зазначимо, що складна ситуація на ринку праці України, яка склалася останні роки, й була обумовлена значними трансформаційними змінами у соціально-економічній та суспільно-політичній сферах значно погіршилась і стала майже критичною внаслідок повномасштабних воєнних дій. Отже, питання регулювання зайнятості, наразі, є як ніколи актуальним і потребує негайного втручання держави на усіх рівнях. Більше того, ефективний вплив на рівень зайнятості має здійснюватися, головним чином, шляхом збалансування попиту та пропозиції на ринку праці [1, с. 183; 3, с. 58–59; 9, с. 20].

Аналізуючи показники динаміки рівня безробіття в Україні за період з 2000-го по 2021 рік (рисунк 1) зазначимо, що за вказані роки, за даними Державної служби статистики України [11–12] та Міністерства Фінансів України [10], відбулось значне скорочення як сукупної чисельності населення й економічно-активної його частини, так і чисельності зайнятого населення країни, що цілком зрозуміло, оскільки це певним чином взаємопов'язані процеси. При цьому, динаміка скорочення є різною, що пояснюється впливом різноманіт-

них чинників, зокрема міграційними процесами й зміною економічної ситуації в країні. Проте відзначимо, що частка економічно-активного населення у загальній його чисельності у 2000-му році становила 43,23%, тоді як у 2021-му лише 40,49%. У той же час, частка зайнятого населення у відсотках до економічно-активного зросла на 2,17 в.п. з позначки 87,57% у 2000-му році до 89,74%. Офіційний рівень безробіття залишався до початку широкомасштабних воєнних дій відносно стабільним з незначними коливаннями за роками, проте воєнна ситуація в країні, цілком очевидно, вельми негативно впливатиме на ці процеси, а ось ступінь цього впливу напряму буде залежати від тривалості, масштабів і рівня воєнної ескалації. Відзначимо також, що найнижчим рівень безробіття спостерігався у 2006–2007 роках і становив 6,9%, а найвищим у 2000-му році – 12,4%. Проте останні два роки відмічається тенденція до його підвищення, обумовлена світовою економічною кризою, пандемією, а нарізі ще й війною. Цікавою є ситуація з динамікою зареєстрованих безробітних та їх часткою у загальній чисельності.

Як ми бачимо, частка зареєстрованих безробітних за більш ніж двадцять років знизилась у більш ніж 2,5 рази. Так, у 2000-му році вона становила 44,82%, у 2005-му сягнула найвищої за цей період позначки у 55,91% і почала поступово знижуватись досягнувши найнижчого рівня у 2021-му році – 17,26%. Це свідчить як про те, що значна частина населення має неофіційне працевлаштування, так і про те, що більшість непрацюючого населення не сподівається знайти роботу через центри зайнятості і навіть не звертається до них.

У той же час фахівці відзначають, що впродовж останніх років в Україні пропозиція робочої сили суттєво перевищує попит на неї. Також спостерігається певна активізація співпраці Державної служби зайнятості (ДСЗ) з роботодавцями. Громадянам, які звернулися до державної служби зайнятості надаються на безоплатній основі послуги з професійної орієнтації, виплачується допомога з безробіття тощо, проте, на нашу думку, цього вкрай недостатньо [1, с. 185].

На рис. 2 проілюстровано кількість та структуру безробітного населення за основними причинами безробіття, а на рис. 3 за тривалістю пошуку роботи в Україні у 2010-му та 2020-му роках. З рис. 2 видно, що більше половини безробітних в Україні за причинами неза-
йнятості – це працівники, звільнені з еконо-

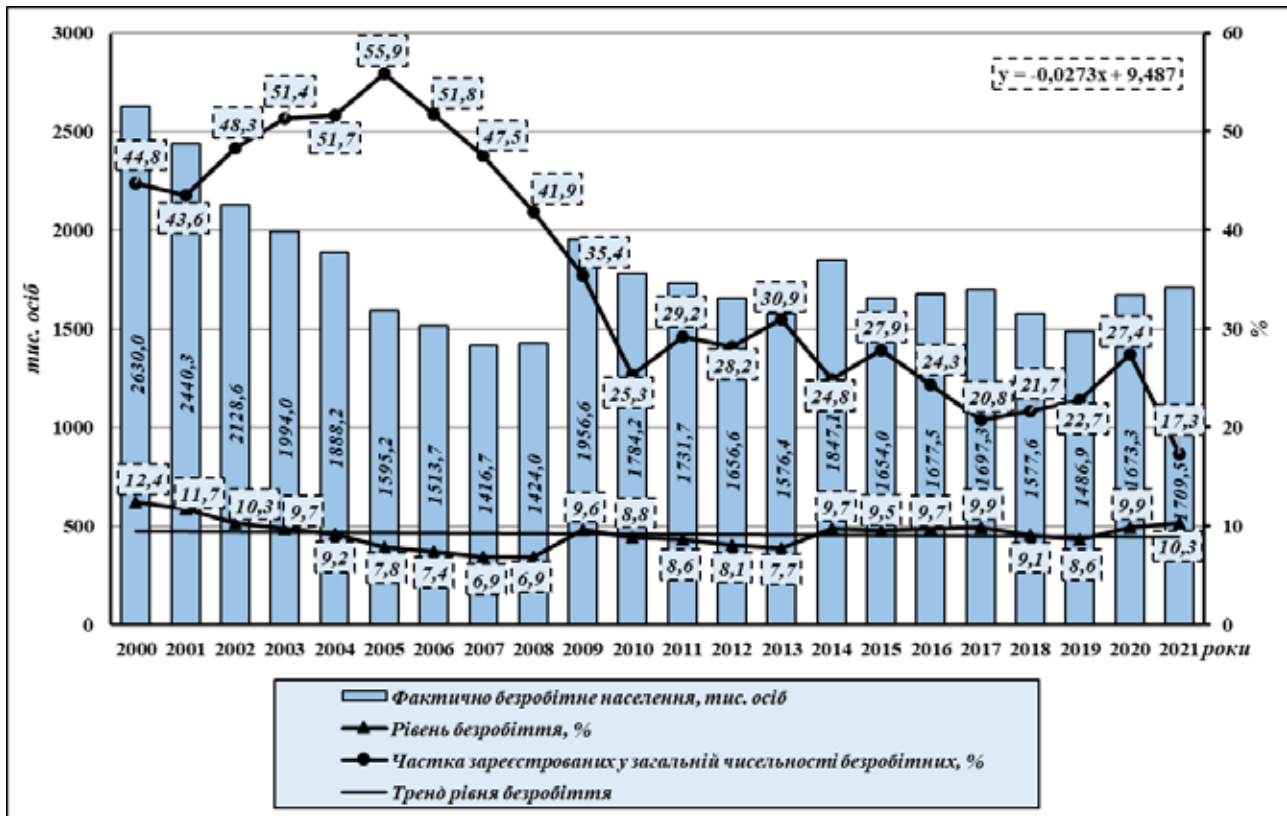

Рис. 1. Динаміка безробіття в Україні у 2000–2021 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних [10]

мічних причин та за власним бажанням, тобто прослідковується вплив соціально-економічного чинника. При цьому, якщо у 2010-му році частка звільнених з економічних причин становила 33,0%, то у 2020-му році вона знизилась до 22,9%, тобто більш ніж на десять відсоткових пунктів. У той же час, ситуація зі звільненими за власним бажанням є діаметрально протилежною. У 2010-му році їх частка становила 27,2%, а у 2020-му році зросла до позначки у 34,1%. Цікавим також є те, що значно скоротилась чисельність осіб з 15,5% до 9,3% непрацевлаштованих після закінчення закладів освіти, що обумовлюється певними здобутками у реформуванні системи освіти України. Також необхідно відмітити збільшення чисельності осіб, робота яких має сезонний характер з 6,3% до 10,2% [11].

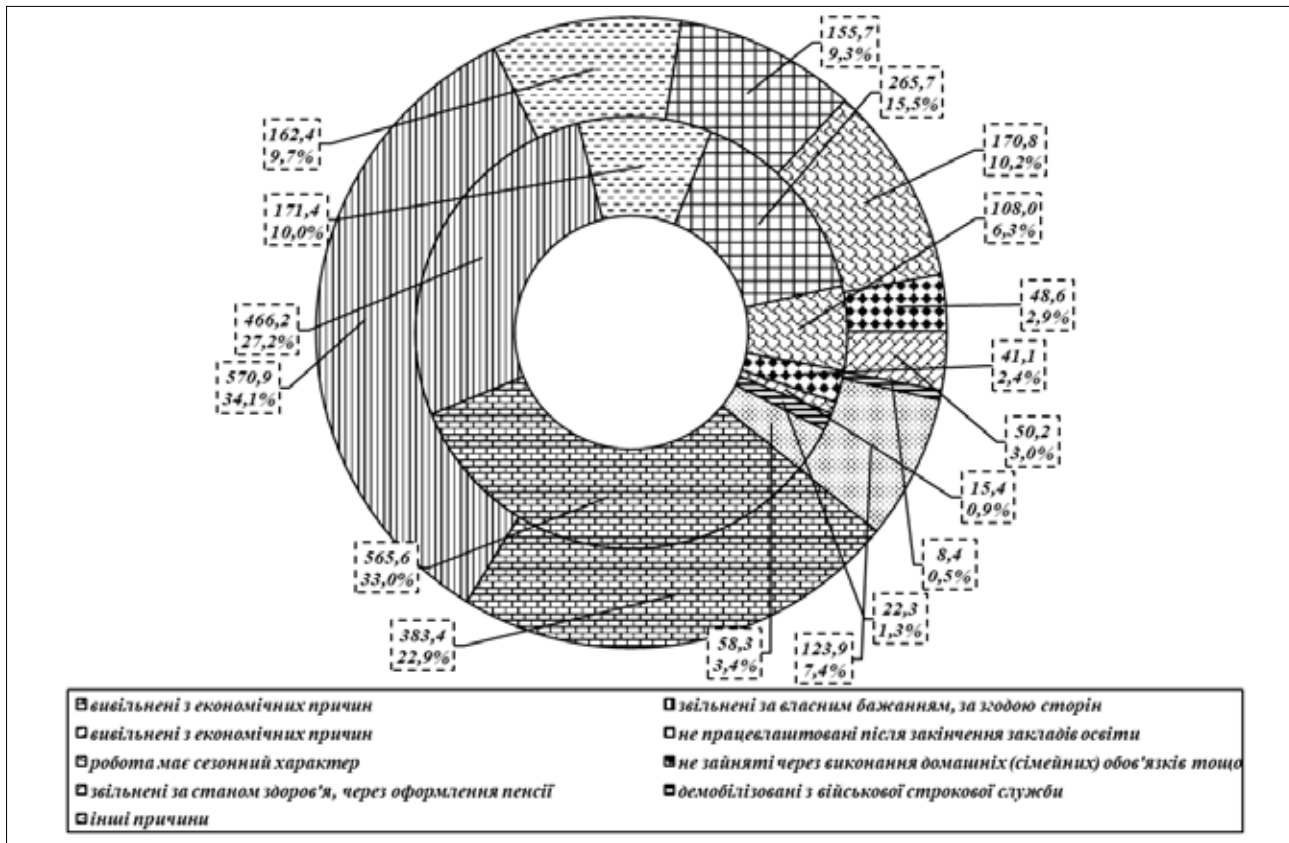
Щодо ситуації з тривалістю пошуку роботи (рис. 3), то у цілому за ці роки вона суттєвим чином не змінилась, коливання становили лише декілька відсотків. Найбільшою, наразі, є частка населення, що шукає роботу від 3-ох до 6-ти місяців – 26,5% від загальної чисельності безробітних, 21,4% шукають роботу від 1-го до 3-ох місяців, 20,6% – більше 12 місяців. У 2010-му році 23,2% безробітного населення

знаходило роботу або впродовж 1-3 місяців, або через рік після початку пошуку [11].

Відзначимо, що станом на кінець 2021 року саме через відсутність роботи в межах України орієнтовно 7 мільйонів наших громадян працевлаштувалися закордоном. Більша частина з них у Польщі, в Російській Федерації, в Німеччині, в Чехії, в Італії тощо і ця ситуація, у наслідок воєнних дій, певно погіршуватиметься й надалі [1, с. 186].

При цьому, хибною є думка вважати єдиною і головною причиною міграції працездатного населення саме низький рівень оплати праці. Світовий ринок праці постійно зазнає суттєвих трансформаційних змін і для багатьох робота за кордоном сьогодні – це можливість розкрити власний потенціал, отримати нові сучасні компетентності, досягти кар'єрного росту, набути певного соціального досвіду тощо. Все це, з метою зниження відтоку населення, вимагає запровадження системи невідкладних заходів щодо стабілізації національної суспільно-політичної та соціально-економічної системи України [2; 4; 8].

Проблема безробіття набула актуальності та зумовила необхідність соціального захисту безробітних ще на початку 90-х років ХХ ст.,

Примітка: внутрішнє кільце – 2010 рік; зовнішнє кільце – 2020 рік

Рис. 2. Кількість (тис. осіб) та структура (%) безробітного населення України (за методологією МОП) у віці 15-70 років за основними причинами незайнятості у 2010 та 2020 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних [11]

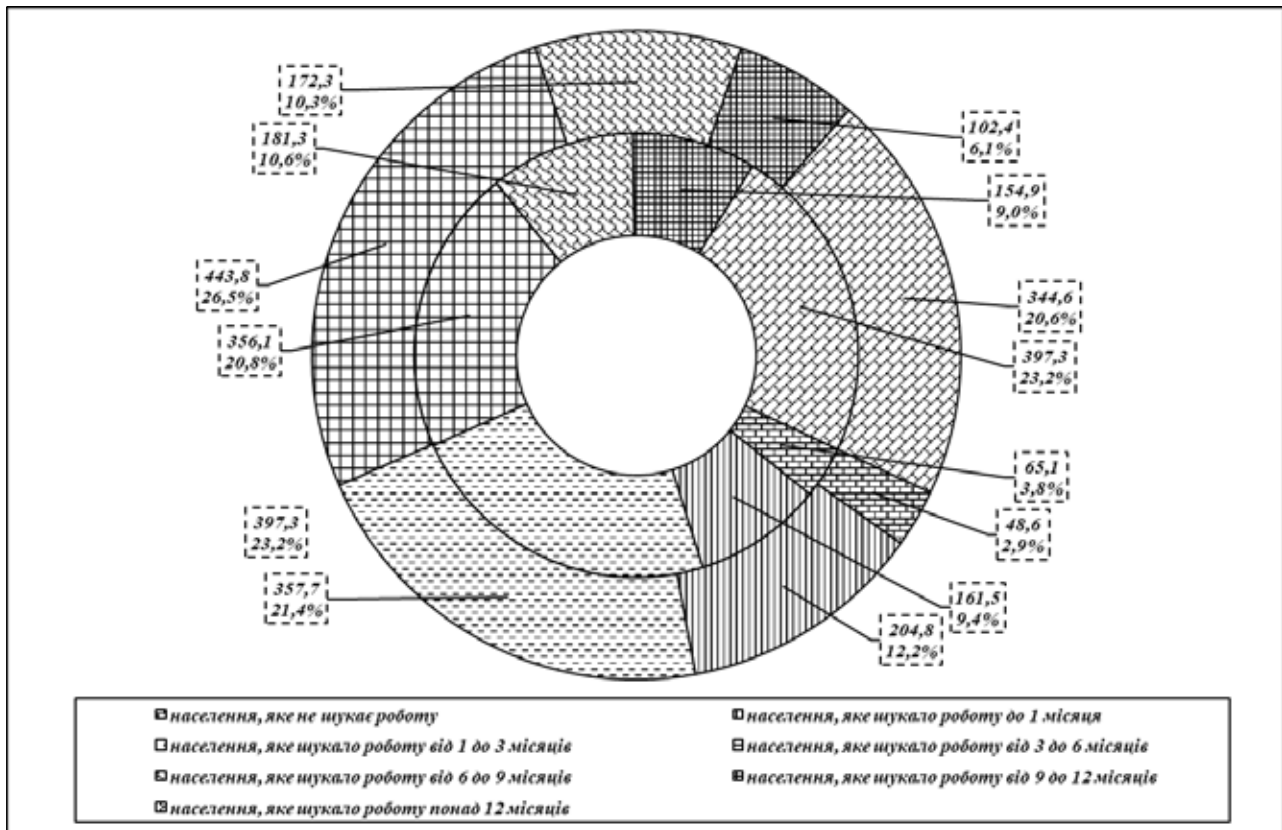
що, у свою чергу, зумовило прийняття законодавчих актів, які передбачали механізм створення спеціальних фінансових джерел для надання матеріальної підтримки безробітним, а також покладали певні зобов'язання на державні органи та роботодавців у сфері зайнятості. Механізм соціального захисту безробітних в Україні на сьогодні є комплексним та передбачає взаємодію інструментів як активного, так і пасивного впливу (рис. 4) [1, с. 186].

Відзначимо, що інструменти активного впливу на забезпечення зайнятості спрямовані на активізацію зусиль, підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці, а пасивного – на компенсацію втраченого трудового доходу у період незайнятості. З огляду на це, більш високий рівень як економічної, так і соціальної ефективності мають саме перші, тобто інструменти активного впливу.

Важливим інструментом соціального захисту безробітних є їх працевлаштування. На сьогодні посередницькі функції щодо працевлаштування безробітних в Україні виконує ДСЗ і різноманітні кадрові агенції [1, с. 186–187].

З метою кращого вивчення стану та встановлення динаміки соціального захисту від безробіття необхідно проаналізувати попит і пропозицію робочої сили серед безробітних за даними державної служби зайнятості у період з 2006 по 2021 роки (рис. 5).

Аналізуючи динаміку попиту та пропозиції робочої сили в Україні за період з 2006 по 2021 роки необхідно відмітити, що з 2008-го року відмічається різке скорочення кількості вакантних місць з 169,7 тис. од у 2007-му році до 91,1 тис. од у 2008-му або майже на 46,3%. Наступні роки також спостерігалось загальне їх скорочення з незначним збільшенням після 2015-го року. Проте останні два роки, внаслідок економічної кризи підсиленої пандемією, ситуація знов погіршилась і у 2021 році кількість вакантних місць становила лише 41 тис. од, що у порівнянні з 2006 роком менше чверті, а точніше лише 24,05%, тобто відбулось скорочення приблизно у 4,16 рази. Як вже відмічалось вище, кількість зареєстрованих безробітних мало загальну тенденцію до скорочення у той час як загальний рівень безробіття майже

Примітка: внутрішнє кільце – 2010 рік; зовнішнє кільце – 2020 рік

Рис. 3. Кількість (тис. осіб) та структура (%) безробітного населення України (за методологією МОП) у віці 15-70 років за тривалістю пошуку роботи у 2010 та 2020 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних [11]

не змінився. Причини такої динаміки нами вже були встановлені, проте погіршення воєнної ситуації, цілком ймовірно, може цю тенденцію змінити. Очікувано, що частина населення, яка не виїхала за межі країни, а є внутрішньо-переміщеними особами більш активно звертатиметься за допомогою у працевлаштуванні саме до центрів зайнятості. При цьому, точно не варто очікувати, що ситуація з кількістю вакантних місць суттєво покращиться. Це пояснюється, головним чином, погіршенням загальної економічної ситуації в країні, обумовленої згоранням виробництв, руйнуванням інфраструктури, відтоком інвестицій і багатьма іншими причинами. Тому державі, у цих умовах, варто звернути увагу у першу чергу на необхідності створення умов само зайнятості, знизивши, тим самим навантаження на соціальну сферу [11; 14].

Висновки з проведеного дослідження.

Узагальнюючи вище викладене доцільно виділити наступні основні причини високого рівня безробіття в Україні, зокрема: поглиблення світової економічної кризи та наслідки

пандемії коронавірусу, що призвели до структурних змін та спаду національної економіки; втрата внаслідок широкомасштабних воєнних дій значної частини виробничого потенціалу держави, руйнування інфраструктури тощо; важкі, небезпечні й, навіть, подекуди шкідливі умови праці, особливо на великих підприємствах; один з найнижчих у Європі рівень оплати праці; низький рівень ефективності служб зайнятості щодо допомоги населенню у працевлаштуванні; відсутність в державі дієвої системи перепідготовки вивільнених працівників, підвищення їх кваліфікації тощо.

Першочерговими заходами направленними на підвищення рівня зайнятості у державі мають бути наступні: забезпечення стабільного розвитку усіх сфер національної економіки; створення сприятливого інвестиційного клімату в країні; сприяння на державному рівні розвитку високотехнологічних виробництв та відновлення на інноваційно-інвестиційній основі діяльності підприємств традиційних галузей вітчизняної економіки, орієнтованих як на внутрішній, так і на зовнішні ринки; спри-

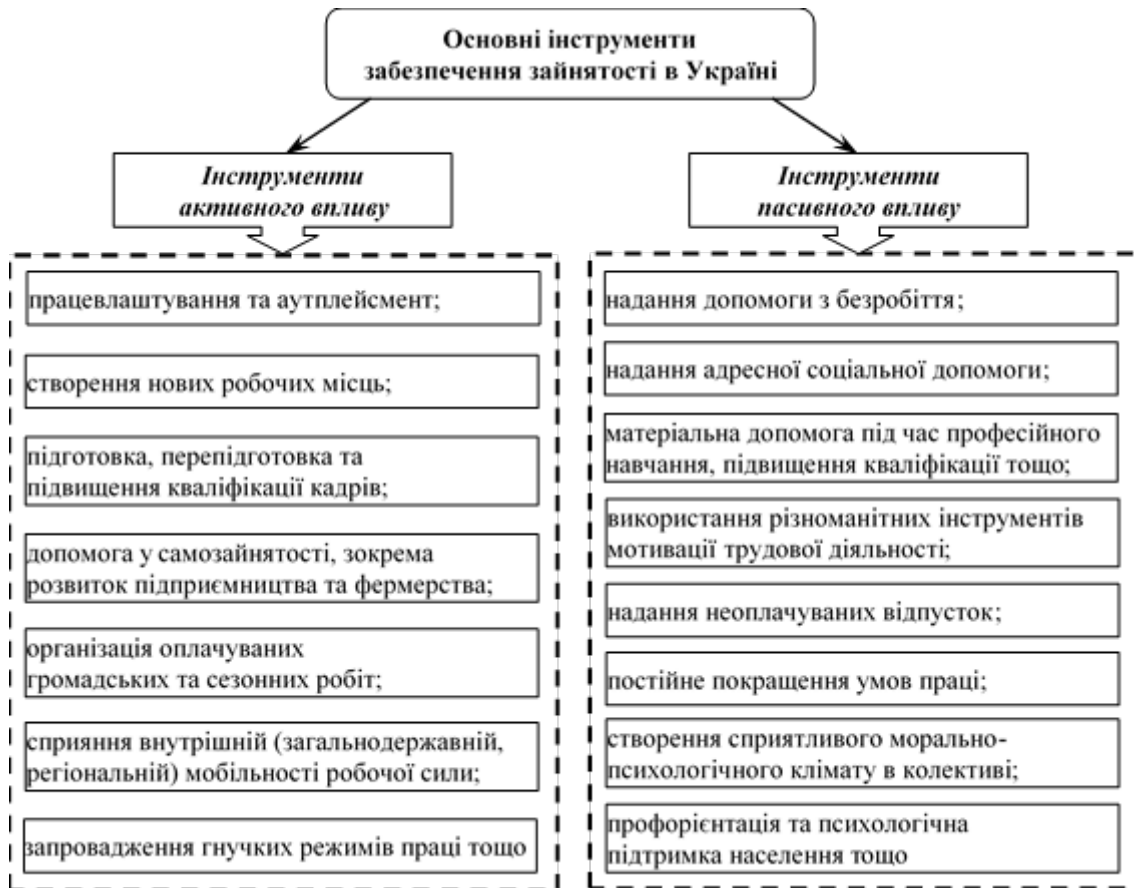

Рис. 4. Механізм забезпечення зайнятості в Україні

Джерело: сформовано автором

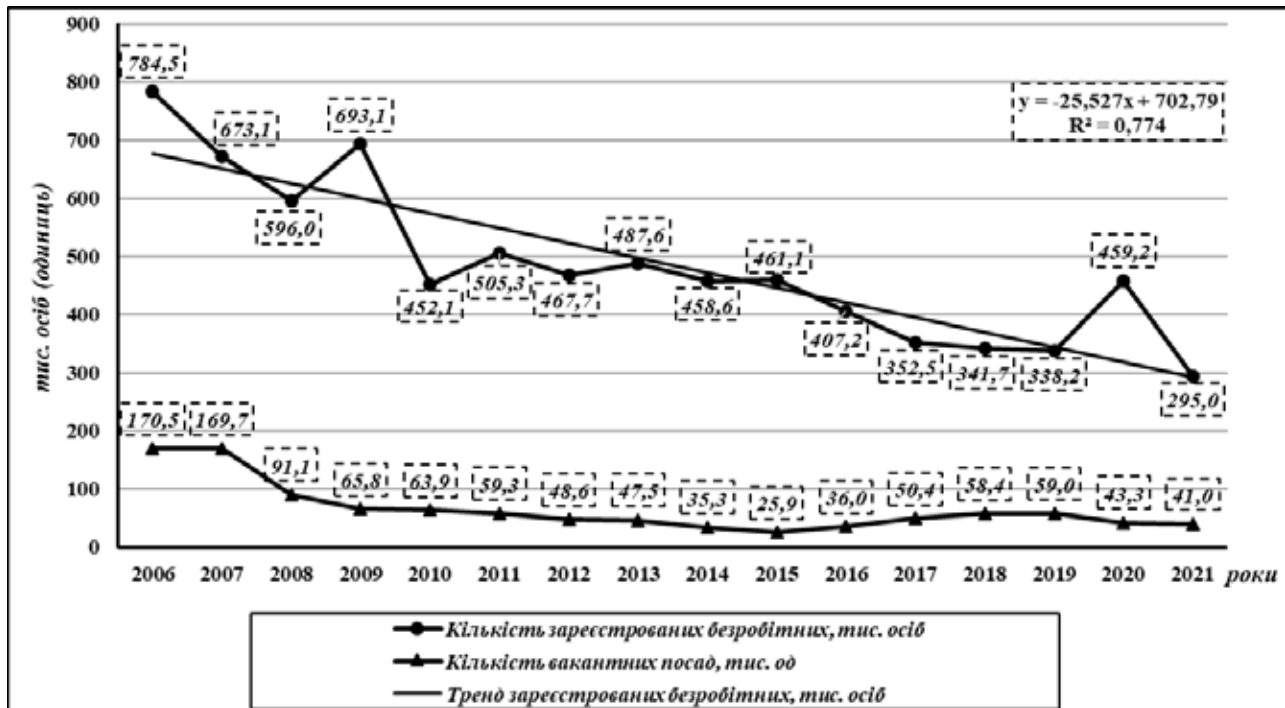

Рис. 5. Динаміка попиту та пропозиції робочої сили в Україні за період 2006–2021 роки

Джерело: розраховано автором на основі даних [11]

яння з боку держави створенню нових робочих місць, головним чином у сфері малого та середнього бізнесу; популяризація і державна підтримка самозайнятості населення; здійснення комплексу невідкладних заходів щодо подолання тіньової зайнятості та прискорення процесів детінізації економіки у цілому; поліпшення умов праці та створення ефективної системи соціального захисту; удосконалення системи оплати праці та підвищення її реального рівня до середньоєвропейського; усунення та недопущення у майбутньому будь-якої дискримінації; зосередження посиленої уваги на необхідності проведення комплексу своєчасних взаємозалежних заходів економічного, соціального, психологічного, педагогічного тощо характеру, спрямованих на формування професійного покликання, виявлення здібностей, інтересів, придатності та інших чинників, що впливають на вибір професії

або на зміну роду діяльності; розробка програм зайнятості молоді, зокрема через розвиток дуальної освіти; організація проведення на постійній основі для навчальних закладів ярмарок роботодавців з метою максимізації працевлаштування випускників; удосконалення існуючої системи прогнозування потреб ринку праці та запровадження дієвого механізму прогнозування на віддалену перспективу потреб національної економіки у працівниках в розрізі професійно-кваліфікаційних груп; створення соціально-економічних та правових умов для сприяння зайнятості у сільській місцевості, через збільшення престижності сільської праці тощо. Усі запропоновані заходи безумовно мають вирішуватись комплексно та системно. Лише у цьому випадку це дозволить суттєво покращити загальну ситуацію зайнятості в країні і сприятиме поліпшенню як економічного, так і соціального рівнів розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотіна Є.В., Мартиненко А.К., Чаленко В.П. Аналіз основних тенденцій соціального захисту безробітних в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3. С. 183–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvd_2020_3_22
2. Голованова Г.Є., Колпаченко Н.М., Грідін О.В. Особливості системи мотиваційного менеджменту на кожному кар'єрному етапі працівника. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2016. Вип. 174. С. 199–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2016_174_24
3. Головаченко О.М., Головаченко М.Ф. Сучасний стан та шляхи подолання безробіття в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 46. С. 56–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2020_46_9
4. Грідін О.В. Актуальні аспекти створення ефективної системи управління мотивацією персоналу підприємства. *Abstracts of scientific papers of V International Scientific Conference: «Science and Global Studies»* (Prague, Czech Republic, December 30, 2020). Financial and Economic Scientific Union, 2020. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16122698825534.pdf>
5. Грідін О.В. Особливості організації та ефективного управління процесом праці в сільськогосподарських підприємствах. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 63. С. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.63-16> URL: http://bses.in.ua/journals/2021/63_2021/18.pdf
6. Грідін О.В. Формування вітчизняної системи управління персоналом у сучасній парадигмі розвитку національної економіки. *Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку»*. 2022. Вип. 63. С. 117–123. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct63-22> URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/63_2022/24.pdf
7. Машика Ю.В. Проблеми та рівень безробіття в Україні та країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.16. С. 260–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2013_23
8. Накісько О.В., Руденко С.В., Грідін О.В. Заробітна плата як невід'ємна складова системи мотивації праці. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2019. Вип. 200. С. 226–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2019_200_26
9. Ревко А., Приходько Н. Соціально-економічні наслідки безробіття населення регіонів України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2. С. 18–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpeu_2021_2_4
10. Рівень безробіття в Україні / Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2021/>
11. Статистичний щорічник України за 2020 рік: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 455 с.
12. Україна у цифрах 2020: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 46 с.

13. Швець О.В. Сучасні особливості регулювання безробіття. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2. С. 49–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2020_2_12

14. Reznik Nadiia P., & Gridin Oleksandr V. Strategic planning of the socio-economic development of Ukraine: conceptual aspects. *International journal of scientific & technology research*. March 2020. Volume 9. Issue 03. P. 7034–7038. URL: <http://www.ijstr.org/final-print/mar2020/Strategic-Planning-Of-The-Socio-economic-Development-Of-Ukraine-Conceptual-Aspects.pdf>

REFERENCES:

1. Bolotina Ye.V., Martynenko A.K., & Chalenko V.P. (2020) Analiz osnovnykh tendentsii sotsialnoho zakhystu bezrobotnykh v Ukraini [Analysis of the main trends in social protection of the unemployed in Ukraine]. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 3, pp. 183–189. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2020_3_22 (in Ukrainian)

2. Holovanova H.Ye., Kolpachenko N.M., & Hridin O.V. (2016) Osoblyvosti systemy motyvatsiinoho menedzhmentu na kozhnomu kariernomu etapi pratsivnyka [Features of the system of motivational management at each stage of the employee's career]. *Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture. Economic Sciences*, issue 174, pp. 199–206. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2016_174_24 (in Ukrainian)

3. Holovchenko O.M., & Holovchenko M.F. (2020) Suchasnyi stan ta shliakhy podolannia bezrobittia v Ukraini (Current state and ways to overcome unemployment in Ukraine). *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Economics and Management*, issue 46, pp. 56–64. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2020_46_9 (in Ukrainian)

4. Hridin O.V. (2020) Aktualni aspekty stvorennia efektyvnoi systemy upravlinnia motyvatsiieu personalu pidpriemstva [Topical aspects of creating an effective management system for enterprise staff motivation]. *Abstracts of scientific papers of V International Scientific Conference: «Science and Global Studies»* (Prague, Czech Republic, December 30, 2020). Financial and Economic Scientific Union. Available at: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16122698825534.pdf> (in Ukrainian)

5. Hridin O.V. (2021) Osoblyvosti orhanizatsii ta efektyvnoho upravlinnia protsesom pratsi v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Features of organization and effective management of the labor process in agricultural enterprises]. *Black Sea Economic Studies*, issue 63, pp. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.63-16> Available at: http://bses.in.ua/journals/2021/63_2021/18.pdf (in Ukrainian)

6. Hridin O.V. (2022) Formuvannia vitchyznianoï systemy upravlinnia personalom u suchasniï paradyhmi rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Formation of the domestic personnel management system in the modern paradigm of national economy development]. *Electronic scientific and practical journal «Market Infrastructure»*, issue 63, pp. 117–123. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct63-22> Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/63_2022/24.pdf (in Ukrainian)

7. Mashyka Yu.V. (2013) Problemy ta riven bezrobittia v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Problems and level of unemployment in Ukraine and the European Union]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, issue 23.16, pp. 260–264. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2013_23 (in Ukrainian)

8. Nakisko O.V., Rudenko S.V., & Hridin O.V. (2019) Zarobitna plata yak nevidiemna skladova systemy motyvatsii pratsi [Wages as an integral part of the system of work motivation]. *Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture: Economic Sciences*, issue 200, pp. 226–235. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2019_200_26 (in Ukrainian)

9. Revko A., & Prykhodko N. (2021) Sotsialno-ekonomichni naslidky bezrobittia naseleння rehioniv Ukrainy [Socio-economic consequences of unemployment in the regions of Ukraine]. *Problems and prospects of economics and management*, no. 2, pp. 18–24. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2021_2_4 (in Ukrainian)

10. Ministerstvo Finansiv Ukrainy (2021) Riven bezrobittia v Ukraini [Unemployment rate in Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2021/> (in Ukrainian)

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2020 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2020]. Kyiv, 455 p. (in Ukrainian)

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) Ukraina u tsyfrakh 2020 [Ukraine in figures 2020]. Kyiv, 46 p. (in Ukrainian)

13. Shvets O.V. (2020) Suchasni osoblyvosti rehuliuвання bezrobittia [Modern features of unemployment regulation]. *Business navigator*, issue 2, pp. 49–53. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2020_2_12 (in Ukrainian)

14. Reznik Nadiia P., & Gridin Oleksandr V. (2020) Strategic planning of the socio-economic development of Ukraine: conceptual aspects. *International journal of scientific & technology research*, March, vol. 9, issue 03, pp. 7034–7038. Available at: <http://www.ijstr.org/final-print/mar2020/Strategic-Planning-Of-The-Socio-economic-Development-Of-Ukraine-Conceptual-Aspects.pdf>